

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 10. АПРИЛА 1894.

НЕСНИШТВО

У ШУМИ

III

Језерце шумско, што си узбуркано?
Олуј ти мути бисер твојих вала
Па кваси грање, што се кротко свија
Уз тихи јаук са влажних обала.

Цвили и јеца бор и липа млада,
Склоништа траже преплашене птице,
Цветови стрепе под бокором ниским,
Ветар ти шиба нагрђено лице.

Зар не ће више мајина наћи?
Зар не ће једном ова бура прећи
И ти у дољи бисерних капљица
Покоја наћи у безбрижној срећи?

Зар не ћеш више у мирисној ноћи
Уз меку песму шумских лептирица
Гледати небо и звездице лепе
Кроз љуљшкање лиснатих гранчица?

Језерце бурно, не сећај ме дана,
Кад ми у души силно и дубоко
Потресе судба олуј прошлих страсти,
Ожучи живот и замагли око,

Када ми оте покој душе младе
И остави ме радост, нада верна,
Кад са усана није могла сићи
Ни реч весела ни молитва смерна,

Кад нисам видо ни звезде ни Бога
Нит мога да ме са судбом помири
Судбина иста друге браће моје —
Језерце бурно, о, смири се, смири!

Ленскиј

СТАРА ЉУБАВ

Гле на брегу дворе старе,
Вите куле и стражаре.

Ал' у двору никог није —
Ту још гавран песме вије.

И времена, што све плене,
Мирно руше тврде стене...

Ал' кад падне поноћ тија,
У долини двор засија;

И, к'о небом оро сури,
Витез један двору жури.

Лик му мрачи сумња љута,
За мач хвата много пута;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

И звекиром силно бије,
Када дође до капије.

У том часу озго с двора,
Шкрипне крило од прозора;

И девојка, анђо прави,
На прозору тад се јави...

„Љубиш ли ме још и сада?“
Он запита с пуно јада.

А девојка место збора,
Цвет му баци одозгора...

Сад и опет мир се вине
И утоне двор сред тмине —

А крај двора све се диви
Како љубав вечно живи.

Милорад Ј. Митровић

НА РАСТАЊКУ

(А. ДУЊКЕР)

Кад из моје руке ружу
Прими твоја рука бела,
Задрхташе усне твоје,
Облак мину преко чела.

Испред твојих ногу доле
Јад ме свали безимени;
Ти на груди стиште ружу
И окрете главу мени.

Украшену златном гривном
Руку си ми јоште дала,
Што је с мог живота стабла
Све цветиће покидала.

С. Д. М.

СРЕЋА И ЉУДИ

ПАЛА У ЈЕДНОМ ЧИНУ

НАПИСАО И. И. ВУКИЋЕВИЋ

(Свршетак)

ПЕТНАЕСТА ПОЈАВА

Аџа сам

Аџа (трља руке живо и хода преко собе брзо)
Дакле трговина! Дакле трговина! (стане) Богатом
све иде... све! Сад само радимо! Радимо само!
Рад, рад, па лете паре. (замисли се) Али шта
управо да се ради?... Шта може да се ра-
ди? (брзо) Све једно шта било тек да се ради.
Рад... рад... рад... Велика кућа, велика капи-
ја... свет гамиге, кола, коњи... радња! Трговина!
„Ко је газда?“ Господин Аџа Поповић. „Тај је вре-
дан човек...“ Ово је читава варош... Смутеко-
вац... А ко му води књиге?“ Сам! „Браво! Међер
је тај ђида јунак... А која му је жена?“ Хе...
која... знате, ту није гледао на паре, него што му
је срце изабрало... Узео је ову Зорку преко пута.
„Браво!“ (замисли се) Ал' је данас лепа нешто! Па
очи, и све ме овако гледа... Хм!... Видим, да је
волим. Само ми се нешто горди, као да је она до-
била сто хиљада динара... (хода брзо и живо). Их,

Боже, где ћу сад, и шта ћу сад?... Све ми нешто
овако лети пред очима и хуји по глави... Какав
ли је, Боже, тај новац? Сигурно наполеони. Сигур-
но оволика гомила. (показује руком) Не, не!...
већа. Оволика... не... још већа. (брзо) Та ко ће
то измерити! Само треба одмах дићи, а после...
после разуме се донети кући и... и... (замисли се)
А ако неко дође, па... па... дигне... (хода за-
мишљено) Шта ћемо сад да радимо? Шта ће ту
да се ради? (стане весело) Купим касу и погодим
два три чувара, па уживај. (узима шешир) Сад где
су оне две?... Да питам сам Зорку, како јој се
донада план за наш живот. (оде)

ШЕСНАЕСТА ПОЈАВА

Рокса па Евица

Рокса (крсти се) Отишли већ, а човека нисам
ни послужила. Та где је та девојка, шта ће свет
о њој рећи? (виче кроз врата) Евице... Евице!

(трља се по челу) А и ја сам ти сама некако чудна.

Мећем резанце у сос, а не видим.

Евица (утрчи брзо) Заповедај!

Рокса (прекорно). Где си, за Бога?

Евица (весело). Ту, тамо, овде, онде... свугде.

Рокса. А онај човек оде онако.

Евица (као пре). Срећан му пут!

Рокса. А свет... шта ће свет рећи? Нису га ни послужили! Је л' то српска кућа?

Евица (безбрижно). Свет ће рећи: добили су сто хиљада динара на шта их се друго тиче.

Рокса (љутито). Да боме! Твој језик лети, лети.

Евица. Као птица, као муња (игра весело и певуши „прексиноћ ми драги дође, кроз срце ми стрела прође“).

Рокса (крсти се) Боже мој, Боже мој!

СЕ Д А М Н А Е С Т А П О Ј А В А

Аца, *Зорка* и пређашње

Зорка. Најновије је то, да господин *Аца* не ће више да тргује.

Евица. Е!

Зорка. Хоће од интереса да живи.

Евица (пакосно). Дивота! Одмах у зеленаше.

Рокса. Наопако.

Аца. А не тако... Што мањи интерес, што мањи. Два до три од сто.

Евица. То ћемо да видимо.

Рокса. О томе ћемо се договарати.

Аца. То ће бити како ја хоћу.

Евица. Ехе!

Рокса. Не, не, сине... како отац каже, онако мора бити. Истина он је стар човек, ал' он никад не ће много да погрешити.

Евица. И његов је и лоз!

Аца. Његов?

Рокса. } Са свим!

Евица. }

Аца. Лоз је мој... (љутито) И ако ви тако хоћете, ја идем... идем од куће.

Рокса (пљесне се). Боже мој, Ацо сине!

Евица. Браца, шта ти је!

Зорка (тихо *Евици*). Ја одох кући. (*Евица* је задржава)

Аца (хода љутито). Сви ме грдите.

Рокса. Ко те грди?

Аца. Сви ме мрзите.

Евица. Ко те мрзи?

О С А М Н А Е С Т А П О Ј А В А

Момак од „беле мачке“ и пређашњи

Момак. Ствари за младог господина из трговине од „беле мачке“.

Аца. А ја сам казао од „беле руже“.

Момак. Опростите, тако су нам поручили (вади ствари из кутија, цилиндре, кошуље, машине. *Аца* брзо проба).

Д Е В Е Т Н А Е С Т А П О Ј А В А

Момак од „беле руже“ и пређашњи

Момак. Ствари за госпођу и госпођицу из трговине „беле руже“.

Евица. Ја сам казала од „беле мачке“.

Момак. Опростите, тако су нам поручили (вади ствари и даје да избирају).

Евица. Ах, дивних рукавица!

Аца (огледа се с цилиндром) Купи одмах!

(*Евица* и *Зорка* шапућу и разгледају ствари)

Рокса. Јао, јао, јао! Погледајте ово лице за хаљину. Дивно... Баш је дивно.

Аца. Узми цео комад.

Рокса (момку) А с вама се тек треба погађати, ви кажете дванаест динара а после дате за шест.

Аца (прекорно) Мајка, зар и сад још да се погађаш? Плати колико иште.

Д В А Д Е С Е Т А П О Ј А В А

Макса и пређашњи

Макса (зачуђено гледа око себе и по свима). А шта ли ови ово раде? Да л' беше ово она моја мирна кућа? (гласно и љутито) Шта је то овде?... а?

Аца. Ето видиш, купујемо,

Евица. Спремамо се за господштину. (*Зорци*) Пази ово. (показује ствари и шапућу)

Рокса (гледа шамије). Модимо се!

Макса (љутито). Пази, пази... Ова је баба најлуђа. (окрене се и гледа вергле) А гле ово... ово је... онај дрекавац... Шта ће то овде?

Аца (гледа у огледалу). Ак' оћеш, свирај. То је бар лако, само окрећи.

Макса (непрестано загледа и врти главом). Да не знам да је моја кућа, не бих веровао, да сам ја овде...

Д В А Д Е С Е Т П Р В А П О Ј А В А

Верглаш и пређашњи

Верглаш (кашље и клања се). Ево сам!

Аца (брзо га погледити). А, ти си... Отац, дај му сто динара.

Макса. Шта!?

Аца (као и пре). Дај му... до довече вратићу ти одмах.

Макса (пљесне се рукама). Та овај је луд (љутито *Аци*) А је л' ти?..

ДВАДЕСЕТДРУГА ПОЈАВА

Мига и пређашњи

Мига. Све сам свршио. За оно друго, кажу, не кошта ништа.

Аџа. Које друго?

Мига. Оно што сте за мене написали.

Евиџа. Па зар си и то дао?

Аџа. Их!

Мига. Па они кажу и то треба и кажу изићи ће дабе у новинама.

Аџа (равнодушно). Та све једно Богаташима се све опрашта.

Макса (љутито Аџи). А је л' ти море?...

ДВАДЕСЕТТРЕЋА ПОЈАВА

Марко и пређашњи

Марко (иза кулиса). Овде, на ова врата. (врата се отварају а на прагу стоји амалин, натоварен с кожама)

Марко. Хоћу л' тамо?

Рокса. }

Евиџа. } Шта је то? ... Коже!

Зорка. }

Макса (трља се по очима). Да л' ја видим, али је то нешто онако.

Аџа. То је мој први покушај с трговином.

Евиџа (прсне у смех). И последње лутке изиграше!

Рокса (крсти се). Боже, боже... шта чини ово дете?

Марко. Хоће ли тамо, ил' овамо... Гле Максе!

Макса. Чекај, брате, чекај, (Аџи) Је л', ти... шта је све ово?

Аџа. Први покушај за трговину.

Макса (подсмева се). За трговину. А где су ти паре, на пример?

Аџа (глади се цилиндром). У каси Народне Банке.

Макса. Ама теби на пример... камо теби?

Аџа (удари се по џепу). Ево!

Рокса. }

Евиџа. } Ту је лоз!

Макса (љутито, вади новине и чита). На осмом вучењу обвезница лутријског зајма добила је серија 568 број. 15 сто хиљада динара.

Аџа (удари се по џепу). А то је овде.

Рокса. } То је наш лоз.

Евиџа. }

Макса (свечано и љутито). А то је дувански.

Рокса. }

Евиџа. } Шта?!

Зорка. }

Аџа (брзо). То није истина (брзо вади лоз и загледа) Дувански. (нагло) Не ваљају те новине... Камо оне моје? (тражи по соби).

Макса (накосоно) Јес не ваљају. Гледао сам и у званичним новинама и у канцеларији и свуда.

Рокса. Па сад?

Макса. Шта сад... Ништа!

Евиџа. А куће, балови, хаљине? (покрије рукама очи) Боже мој! (Зорка је грли)

Аџа. Их... оде, оде... и цилиндар, и цвикер и рукавице и.. све оде, а сад ће цео свет да зна за покор. Одмах идем у редакцију.

Верглаш. А ја?

Аџа (очајно). Носи!

Верглаш (гунђа и носи вергле). Кад ја продајем на вересију.

Момак (од „беле руже“ спрема ствари). Је л' по вољи што?

Аџа (као пре). Носи! (момак оде)

Момак (од „беле мачке“ исто Евиџи) Је л, по вољи што?

Евиџа (очајно) Носи! (момак оде)

Марко. А сад ја, онако рећи, шта ћу с кожама?

Макса. Спусти ту, па 'оди да се разговарамо. После ћемо их заједно продавати.

Марко. Та већ, онако рећи, и куда ћу их сад, а већ донео сам ти од твог кума нешто мало пара, што ти враћа, па велим, нисам ни празне руке дошао.

(Амалин спушта коже)

Завеса пада

ВЕЧИТИ МУЖ

ПРИПОВЕТКА Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ

ПРЕВЕО МИЛИВОЈ МАКСИМОВИЋ

(Наставак)

XV Разрачунали се

— Јесте ли видели? Јесте ли видели? — прискочи Павле Павловић Вељчаџинову, чим изиде младић.

— Да, слабе сте среће! — излану се и нехотице Вељчаџинов. Не би му то рекао био, да га није онолико мучио и љутио све јачи бол у грудима. Павле Павловић се трже, као да се ожегао.

Ну... а ви — не хтедoste из сажаљења да ми повратите браслету — хе?

— Нисам доспео...

— Жалећи ме од срца, као искрен пријатељ искрена пријатеља?

— Ну па да, бенге ми вас жао! — испакости се Вељчаџинов.

Онда му ипак у кратко исприча, како је добио патраг браслету, и како га је Надежда Федосјејевна готово на силу нагнала да се и он умеша...

— Ваљда вам је јасно, да иначе ни по што не бих био примио; и без тога има толико непријатности!

— Загледали сте се у девојку па нисте могли да одбијете! — клибио се Павле Павловић.

— То је глупо од вас; у осталом мора вам се опростити. Овај час сте видели да у целој ствари нисам ја главни, него други!

— Па ипак сте се мало загледали.

Павле Павловић седне и налије своју чашу.

— Мислите ли ви можда, да ћу ја устукнути пред тим дераном? У тикву ћу га сабити, ето то ћу! Сутра ћу да одам па све у тикву. Истераћемо ми већ буве испод коже том дериштету!...

Скоро халапљиво искани чашу и насу поново; у опште се почео кретати слободно и безобзирно, као никад до сад.

— Гле само, Нађевка са Сашењком, мила дечица — хи-хи-хи!

Чисто беше ван себе од једа и пакости. Зачу се опет силан удар грома: Муња страшно севну и киша се спусти као из кабла. Павле Павловић устане и затвори отворени прозор.

— Мало час вас пита: „Да се не бојите грома?“ — хи-хи! Вељчаџинов се боји грома! „Кад Кобиљњ кова — како беше оно — Кобиљњикова... А шта рече о педесет година — а? Сећате ли се?“ злобио је Павле Павловић.

— Ну, ви сте се овде некако раскомотили — опазите Вељчаџинов, једва изговарајући речи од бола — ја ћу да легнем... а ви како вас је воља.

— Та ни пас се по оваком времену не гони на поље! — ухвати се за његове речи увређено Павле Павловић, у осталом скоро радујући се, што има разлога, да се нађе увређен.

— Ну па добро, седите, пите... и ноћите ако хоћете! — промрмља Вељчаџинов, испружи се на дивану и мало застења.

— Да ноћим? А ви — зар се не ћете бојати?

— Шта? — подиже на једаред главу Вељчаџинов.

— Ништа, ништа, ја сам онако. Прошли пут

као да сте се уплашили, или се то мени само причинило...

— Ви сте глупи! — не могаше да се уздржи Вељчаџинов и љутито се окрену зиду.

— Ништа, ништа! — одазва се Павле Павловић.

Болесник некако брзо заспа, не прође ни један минут како је легао. Сав неприродни напор његов у току тога дана опхрва га на једаред и он ослаби као мало дете. То му је у осталом много допринело и силно растројство његова здравља у последње време. Ну бол ипак одржа мегдан и савлада умор и сан; после једног сата се пробудио и у највећим боловима устаде са дивана. Бура беше престала; соба беше пуна дима од цигарета, боца је стојала празна а Павле Павловић је спавао на другом дивану. Лежао је потрбушке са главом на јастуку од дивана, са свим одевен и у ципелама. Лорњет, који је тога дана носио, испао из џепа и обесио се о гајтану скоро до патоса. Шешир му такођер беше на земљи. Вељчаџинов га зловољно погледа али га остави у миру. Погнувши се и ходајући по соби, јер му беше тешко лежати, размишљаше о својој бољи.

Бојао се тих болова у грудима и то са разлогом. Ти наступи су му већ одавно почели долазити, али му досађиваху врло ретко, сваке године или сваке друге године. Знао је да узрок болести лежи у јетрима. Из почетка би наступило у ма којој тачки прсију, под лашчицом или више горе, још тупо, не силно, али раздражљиво тиштење. Кадгод би се то тиштење по десет сати једно задругим непрестано појачавало, болови би настали тако силни, а тиштење тако неподношљиво, да би болесник већ дошао да помисли, е је смрт близу. При задњем наступу, који га је снашао назад годину дана тако је смалаксао после силних болова, који су тек после десет пуних сати престали, да је, лежећи у постељи, једва могао макнути руком, а доктор му је допустио за цео дан, као одојчету, само неколико лажица слабог чаја и парченце хлеба надробљена у мало буљона. Та боља се јављала из разних узрока, али најобичније онда, кад су му пре тога били живци растројени. Чудновато су и престајали болови; по некад би уминули за час, просто после неколико врућих облога; а по некад, као при последњем наступу, не могаше ништа да помогне, а болова не стаде тек после честе и постепене употребе средства за повраћање. Доктор је признао после, да је био уверен, да је Вељчаџинов отрован. Сад је било још далеко до дана, по доктора не хтеде да шаље ноћу, а није ни волио докторе. На послетку не могаше више да издржи и поче гласно стењати. Сте-

њање разбуди Павла Павловића; он се усправи на дивану и поседи неко време, прислушкујући са страхом и са узнемиреношћу пратећи очима Вељчаџинова, који је скоро трчао по собама. Видело се, да га је испита боца шампањца јаче по обично оборила, па не могаше дуго да се сабере; на послетку виде шта је па притрча Вељчаџинову, који му нешто мрмљајући проговори.

— То ви патите од јетара, знам ја то! — страшно се на једаред узмува Павле Павловић — исто тако је патио Петар Кузмић Полусухин, од јетара. То треба парити. Петар Кузмић је увек метао вруће облоге... Од тога може човек и умрети! Да ли да одем по Мавру? — а?

— Не треба, не треба! — отресао се раздражено Вељчаџинов — ништа не треба.

Ну Павле Павловић, Бог ће га знати за што, беше скоро ван себе, као да се тицало да спасе рођеног сина. Није хтео ни на што да слуша и свим силама се трудио, да га увери о прекој потреби врућих облога и сврх тога две до три чашнице слабог чаја, које ваља нагло испити — „али не само вруће, него са свим врело!“ Одмах и не чекајући дозволу, отрчи по Мавру, и заједно с њом наложи ватру у кухињи, која беше увек празна, и удеси самовар; међу тим је и метнуо болесника у постељу, свукао са њега одело, покрио га јорганом, а за неких двадесет минута спремио и чај и први топао облог.

— Ово су грејани таџири, ужарени! — говорио је чисто са усхићењем, намештајући му на груди угрејан и у сервијету умотан таџир — других облога нема за сад, а дуго би и трајало, док бисмо их нашли, а таџири — кунем вас се чашћу — биће бољи од свега другог; о томе сам се уверио на Петру Кузмићу рођеним рукама и очима. Може човек да умре од тога. Пите чај, гутајте, не мари ништа, што ћете се мало опарити; живот је скупли од... кицоштва.

Скоро је са свим разбарушио полусану Мавру; таџири се мењали свака три четири минута. После трећег таџира и друге нагло попијене чаше врела чаја Вељчаџинову одмах би лакше.

— Само ако већ попуштају болови. онда слава Богу, то је добар знак! — викну Павле Павловић и радосно потрча по нов таџир и чај.

— Само да болове савладамо! Само да они почну попуштати! — говорио би сваки час.

За пола сата бол са свим попусти, али болесник се већ беше толико намучио, да не хтеде више пристати, да метне „још један само таџирић“, ма

колико да га је молио Павле Павловић. Од слабости су му се очи саме заклапале.

— Хоћу да спавам, хоћу да спавам! — понављао је slabим гласом.

— Добро је и то! — пристаде Павле Павловић.

— Ви преноћите овде... колико је сати?

— Сад ће бити два... још четврт.

— Спавајте овде.

— Хоћу, спаваћу.

За мало викну болесник поново Павла Павловића.

— Ви сте, ви сте — шаптао је, кад се овај приближио и нагнуо се над њим — ви сте — бољи од мене! Разумем све, све... хвала вам.

— Спавајте, спавајте само — прошапта Павле Павловић и онда пође брзо, на прстима, према свом дивану.

Пре но што је са свим заспао, чуо је болесник још како је Павле Павловић простирао себи постељу, како се свлачио и како је на послетку угасио свећу те, скоро не дишући, да не би сметао болеснику, легао на свој диван.

Вељчаџинов је без сумње спавао и заспао је одмах, чим је угашена свећа; касније се јасно сећао тога. Али за цело време тога сна, до самог оног тренутка кад се тргао, чинило му се да не слава и као да не може да заспи поред све своје слабости и малаксалости. На послетку му се приснило, да пада у бунило на јави, и да никако не може да разагна привиђења, која се мотала око њега, и ако беше свестан да је све то само бунило а не истина. Привиђења су сва била позната; његова соба као да је сва напуњена људима а врата као да су отворена; људи су у гомилама улазили и гурали се на степеницама. За столом, намештеним у среди ни собе, седео је човек — са свим као оно пре, кад је пре месец дана слично снивао. Као и онда седео је тај човек, налаквивши се на сто, а не ће ништа да говори; пу сад је био у округлу шеширу са крепом. „Где? А да то није био тада Павле Павловић?“ — помисли Вељчаџинов — али погледавши у лице ђутљивог човека, увери се, да је то са свим неко други. „А за што носи креп?“ — снебивао се Вељчаџинов. Галама, вика и говор људи, који се гурашу око стола, беше ужасап. Чинило се да су ти људи још више огорчени на Вељчаџинова него пре у оном сну; претили су му рукама и викали му нешто из петиних жила, али о чему су викали никако није могао да разабере. „Та то је све сав, ја то знам!“ — премишљао је он. — Знаш да нисам могао да заспим и да сам устао, јер нисам могао да лежим од муке!.. Ну поред свега тога викање и људи, и њихови покрети и све оста-

ло — беше тако природно, тако истинито, да га је по некад подилазила сумња: „Да ли је све то баш заиста сан? Шта хоће ти људи од мене, Боже мој! Ну... кад то не би била само привиђења, зар би било могуће, да овака галама не разбуди до сад Павла Павловића? Та ено он спава тамо на дивану!“ — На послетку се изненада нешто догоди, опет, као и у ондашњем сну; све потрча на степеници и опет се почеше ужасно гурати код врата, јер од степеница улажаше нова гомила у собу. Ти људи су нешто носили са собом нешто велико и тешко; чуло се како тутњаху тешки кораци носилаца по степеницама и како се узбуђено довикиваху њихови задувани гласови. У соби сви повикаше: „Носе, носе!“, све очи се зажарише и устремише на Вељчањинова; сви му показиваху према степеницама претећи и ликујући. Не сумњајући више ни мало, да све то не може бити сан ни привиђење, него да је истина, он се подиже на прсте да види што пре, преко глава осталих људи, шта је то шта носе овамо? Срце му поче лупати, лупати и на једаред, — баш као и онда у оном сну — одјекнуше три јака ударца у звонце. И опет беше то тако јасан, тако савршено природан и истинит звук, да се такви звук никако није могао само приснити у сну!.. Он викну и пробуди се.

— Ну овај пут није као тада појурio одмах к вратима. Некаква помисао даде правац његову првом покрету — ако је у овом тренутку могао имати каквих мисли — и као да му је когод казао шта треба да чини, он се исправи на постељи и потеже, са испруженим у напред рукама, као да се брани, или као да дочекује нападај, управо на ону страну, где је спавао Павле Павловић. Руке његове се сударише са другим, већ замахнутим над њим рукама, и он их снажно пограби, увидевши да је неко већ стајао нагнут над њим. Завесе беху спуштене, али ипак не беше са свим мрак у соби, јер из друге собе, у којој не беше таквих завеса, долажаше већ слаба светлост. На једаред осети ужасан бол по длану и прстима леве руке, у тренутку му би јасно да се посекао, да је ухватио руком за сечиво ножа или бритве и снажно га стиснуо... У истом моменту се нешто тешко и једнозвучно тресну о под.

Вељчањинoв је био, може бити, трипут јачи од Павла Павловића, али борба је међу њима ипак трајала дуго, читава три минута. За мало па га Вељчањинoв притисну о под и праметну му руке на леђа и некако му се преко потребно учини да свеже те назад праметнуте руке. Стаде пипати и тражити десном руком — придржавајући левом,

рањеном, убицу — гајтан од завесе, али га не могаше дуго да нађе, ну, на послетку, га дохвати и отрже с прозора. Касније се и сам чудно натприродној снази, коју је том приликом показао. За цело то време ни један ни други није пустио ни гласка: чуло се само њихово тешко дисање и потмули звуци борбе. На послетку притврдивши и свезавши Павлу Павловићу руке на леђа, остави га на поду, устане, тргне са прозора завесу и подигне ролету. На усамљеној улици беше већ дан. Отворивши прозор, стојао је неколико минута дубоко удишући ваздух. Беше већ пети сат. Затворивши прозор лагано оде к орману, нађе чист рупчић и чврсто увезе своју леву руку, да заустави крв, која је нагло текла. Док се тим бавио, нагази ногом на бријачицу, која је лежала на простирачу, подигне је, савије и метне натраг у бријачки прибор, који је још јутрос био заборавио на малом сточићу, поред самога дивана, на којем је спавао Павле Павловић, па онда све заједно закључа у писаћи сто. Учинивши све то, приближи се Павлу Павловићу и стане га посматрати.

За то време је Павлу Павловићу пошло за руком да се са великим напрезањем са пода подигне и седне у наслоњачу. Није био ни обучен, него само у рубљу; ни обуће не имађаше на ногама. Кошуља му беше по леђима и по рукавима намочена крвљу, али не његовом, него из посечене руке Вељчањинoвљеве. — То је, до душе, био Павле Павловић, али у први мах га беше тешко познати, тако му се променила физиономија. Седео је, незгодно се исправљајући због свезаних руку на леђима, с искаженим, измученим и позеленелим лицем и стресаше се изретка. Укочено, али некако тамним и чисто још не свесним погледом гледаше Вељчањинова и онда се тупо насмеши, климну главом на бокал с водом, који је стојао на столу па замоли кратким полушанатом.

— Мало водице!

Вељчањинoв му насу и поче га појити својим рукама. Павле Павловић се жедно наклати на боцу; гутнувши два три пута, подигне главу, погледа врло пажљиво у лице Вељчањинoву, који је стајао пред њим са чашом воде у руци, ну не рече ништа, него поче даље пити. Кад се напио, дубоко уздахну. Вељчањинoв узме свој јастук, покупи своје горње одело и упути се у другу собу. Павла Павловића забрави у првој соби.

Ноћашњи његови болови беху са свим попустили, али је поново осећао ванредну слабост после овога тренутног напрезања, за које Бог зна од куд имађаше довољно снаге. Покушавао је, да се сабере и о свему овом размисли, али не могаше никако да логично прибере мисли, ударац беше и сувише силан,

Очи би му се по некад на неколико минута склопиле, али онда би се опет поново тргао, пробудио и свега се опоменуо. Онда би подигао своју рађену руку, обложену у мокар од крви завој, и опет почео о свому размишљати. Било му је јасно само једно: да га је Павле Павловић заиста хтео да закоље, али да за четврт сата пре покушаја може бити, ни сам ни ја знао, да ће то учинити. Бријачки прибор је можда тек синоћ опазио, не имајући при том никаквих мисли ни намера, само што му је то, што је видео, остало у памети. (Бритве су увек лежале закључане у писаћем столу, ну јуче из јутра их беше извадио Вељчаџинов, да се подбрије около бркова а то је по некад сам радио.)

„Да је из пре имао намеру, да ме убије, онда би сигурно раније набавио био нож или револвер, а не би рачунао на моје бритве, којих до синоћ није никад ни видео“ — размишљаше међу осталим.

Избије на послетку шест сати из јутра; Вељчаџинов се трже, обуче се и пође к Павлу Павловићу. Отварајући врата, не могоше да разуме, чега ради

је закључавао Павла Павловића и за што га није одмах отпустио из куће. На његово чудо беше уапшеник већ са свим обучен; сигурно је нашао какав начин да се одреша. Седео је у наслоњачи, али чим уђе Вељчаџинов, он устаде. Шешир је већ држао у рукама. Његов узверени поглед као да је журно проговорио:

„Не почињи разговора; нема никакве потребе; немамо ни о ем да говоримо“...

— Идите! рече Вељчаџинов. — Понесите своју браслету! — довикну за тим.

Павле Павловић беше већ дошао до врата; на позив се врати и узме са стола кутију са браслетом, стрпа је у џеп и изиде на степенице. Вељчаџинов је стајао код врата, да забрави за њим. Погледи им се последњи пут сусретоше; Павле Павловић застаде, обојица погледаше једно пет секунда један другом у очи, баш као да се колебао; на послетку Вељчаџинов махну на њ мало руком.

— Ну, што не идете! — рече полугласно и забрави врата за њим.

(Наставиће се)

Н О У К А

КУФШТАЈН

Погледао сам на сахат — једанаест је било пре по дне, кад сам се дне 23 јунија 1889 године кренуо брзим влаком од горостаснога средишног колодвора баварске престонице и бацио још један жудан поглед лево на Pschogg-, десно на Spaten-Bräu, те се отиснуо пут кршне Тирољске.

У помисли на хладно, изврсно пиво тих чувених пивара убришем, иза празнога гутљаја, суве брке, па се завалим у седиште, те скрштену руку и склопљених очију пођох размишљати о оном небројеном благу лепих вештина и уметности, што сам ту задњих дана гледао у Монакову и дивио му се. У памети ми се ређаху једна за другом дивне слике старе и нове пинакотеке. Шакове збирке, Максимилијанума и разних изложбених палата; разноврсни предмети културно- и уметно-историске збирке баварскога народног, и старине богатог етнографскога музеја; па старе пластичке слике глиптотеке; величанствене зграде; имп зантни споменици; Максимилијана II., «славодук по-

беде», горостасна Баварија и «пропилеје», подигнуте у славу Грчкој, а откривене баш у очи онога дана, кад се из Грчке прогнани краљ Отон повратио у Монаково.

Задубљен у те мисли, нисам ни чуо звиждук паровоза нити сам опазио кад је влак стао код Розенхајма, и опет се кренуо даље. Тек кад се иза те станице кондуктер појавио на прозору са питањем: »Желите ли, господо, ручати у Куфштајну?« — онда сам се пренуо из мојих размишљања, а као одјек на последњу реч кондуктерову севнуло ми је у памети име — Рожа Шандор.

»А колико се бави влак у Куфштајну?« запитам кондуктера.

»Двадесет минута.«

»То ја онда не бих имао времена да ту и ручам, и да разгледим тврђаву?«

»Никако!« беше кратак одговор.

»Томе се може лако помоћи,« упаде у реч један услужан господин, који спрам мене се-

«Данас до Инсбрука.»

«Па онамо полазе данас још три влака од Куфштајна: један у три сахата и двадесет минута по по дне, један у девет, и један у десет у вече.»

Путна карта ми је допуштала, а ни време ми не беше скупо, те се брзо одважим да останем до првога влака у Куфштајну. Дивном инском долином хтедох за дана проћи одавде до Инсбрука, па сам с тога посветио Куфштајну само толико времена.

Поменути сапутник мој — сурадник једног монаковскога листа, који је ишао да походи породицу своју у климатичном купатилу Кинбергу, близу Куфштајна, кад је у даљем разговору разабрао, из којег сам краја света, и да сад први пут путујем овуда, понуди ми се добровољно, да ми буде вођа, и стане ми живо сликати природну лепоту околине куфштајнске.

У један сахат по по дне стигосмо к тој северној капији Тиролске. Путника сијасет божји, од којих велик део путоваше са париске изложбе, а сви морамо проћи најпре, са својим пртљагом, кроз пургаторију царинара, па онда истом јурити у рестаурацију и отимати се онда за који скуп залогај.

«Па то све за двадесет минута?» приметим своје вођи, полазећи у одељење царинара.

«Иде то брзо. Ваши финанси нису тако ригорозни према путницима, који са овим влаком путују, да им остане што више времена за ручање. Шоклања се нешто пажње путницима.»

«И рестауратеру!» додам ја.

Мој сапутник на то жмирне само па се лукаво насмеши.

И заиста је брзо ишло прегледање пртљага. Финанци су необичном уљудношћу предугретали путнике. «Путујете из Париза? Шта имате у торби? Фотографија и других ситнарија за спомен, је л' те?» понављали су непрестанце, и не чекајући одговора, а међу тим су ша-

рали кредом по торбама, у знак, да су прегледане. Ни у двадесету нису завирили.

За мало стиже влак од Инсбрука. Рестаурација се колодворска за тињи час напуни тако, да се једва могасмо мицати у њој.

«Не ћемо овде ручати; хајдемо у варош!» предложи мој сапутник.

Тако и учинисмо.

Ручасмо у угледној гостионици, па се онда сместа кренусмо горе у тврђаву, куда само један једини пут води.

Куфштајн је варошица северној Тиролској, на десној обали реке Ина, близу баварске границе. Леп железан мост је везује преко реке са колодвором, око којег се од новијега доба подижу угледне куће, те се тако Куфштајн сада и на леву обалу Ина простире. Броји нешто преко три хиљаде становника, а састоји се, можеш рећи, само из једне, али лене и широке улице, не рачунајући овамо онај нови део на левој обали реке. Са обе стране улице, у коју спада и пространа пијаца, подижу се велике куће на два и три спрата, са правим тиролским балконима, а на сред пијаце ромори хладан »железни студен«, над којим је саливен красан споменик Антона Кинка, који је унапређењем цементске индустрије стекао великих заслуга у Куфштајну и његовој околици. Становници се баве замљорадњом, индустријом и трговином, најобилнији приход пружају или творнице цемента, у којем је околина Куфштајна врло богата.

Сама варошица лежи у дивном савијутку прекрасне инске долине, закриљеном горостасним брдинама, а на југозападном крају варошице подигла се у вис из саме реке стрменита стена, са које, као вазда будан стражар, на све стране мотри стари градић Куфштајн, који је у току векова многе и многе војске јуначки дочекивао и из богате инске долине посрамљене испраћао. С тога је Куфштајну приденут био у средњем веку дичан надимак »незадобиви«.

Као најзанимљивија епизода из силних опсада, којима је Куфштајн свагда јогунасто преко-сио, забележена је ова:

(Наставиће се)

Милан Андрић

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

Са тога гледишта ваља сматрати акцију, коју после победоносне битке бечке наставише немачки кнезови. Да се при том радило и о специјалним добицима самога цара, који је само тим путем могао добити Угарску, само се по себи разуме и још боље разјашњава ревност, коју је Леополд I показао у тежњи за својим смером.

Тако дође до велике војне против Турака, у којој су њих са граница Аустрије до Београда испред себе гонили и један град за другим натраг освојили. Код Паркања, преко од Острогона, стигну војвода од Лотрингије и краљ пољски Турке, који ту опет претрпе страхан пораз. Острогон се преда на једанаест дана после тога, Собјески пође преко Горње Угарске натраг у Пољску и уз пут до ноге потуче Турке код Сечена. Кара Мустафа побегне у Београд, где га по султановој заповести удаве, јер су поразе приписивали томе, што је он био небрига и невешт.*) Свуд се стало кретати. Под утецајем првих победа склопише. Аустрија, Пољска и Млечи савез, да нападају у исти мах те било млечачки у име те три силе огласи рат дивану. Пољаци продру у Влашку. Млечани истерају Турке из Далмације, дочепају се јонских острва и велика

дела Пелопонеза, униште турску флоту и попале Атину.

Карло од Лотрингије више је пута потукао био Турке године 1684 и отео им Вишеград, Вац и Пешту; 1685 године истера их и из Најхајзла. У лето године 1686 опколи Будим. Врховно је заповедништво делио са царевим зетом, курфирстом Максом Еманујилом од Баварске. 18 јунија стојали су Хришћани око Будима, који су бранили 18.000 јаничара и спахија. 2 септембра, по што је већи део посаде био погубљен, паде град.

Тек друге године, кад је војвода Карло освојио био већ Шимонторњу, Шиклуш, Печуј и Сегедин, доведе везир Сулејман 60.000 људи преко Драве. Не далеко од Муача, где је Сулејман пре сто и шездесет година учинио крај независности Угарске, буду Турци до ноге потучени. Услед те победе буде освојена Славонија.

Моћ Турака била је у Угарској сломљена за век. Мухамед IV плакао је, кад је чуо те неповољне гласе, по стар један јаничар рекао је јавно: „Падиша не треба да лије сузе него крв, тлачећи својом руком душмане Пророкове“. Тако је мислила сва држава; нерадњу султанову, који је био у ха-

*) Само неоправданим свирепством — вели Schimmer у свом делу Wien's Belagerung 1688 — и злоупотребом свога угледа, који је Кара Мустафа умео да придобије у својој војсци, остао је он и после погибије код Беча у извесном надмоћју и према самоме султану. Он је бацао кривницу, која се је јавно против њега дизала, на свог опасног противника, будимског Ибрахим-пашу, зета султанова, који у војсци беше чувен и уважен. Кара Мустафа је под видом неког важнок саветовања овог и осечког и пожешког пашу и друге старешине, који су били противни његовој мисли да се оде на Беч, позвао к себи, па је у своме присуству позванима дао одсећи главе, а међу своје војнике пустио је глас да су они једини криви свој несрећи, јер су у боју на Бечу први окренули непријатељу леђа. После овога случаја Кара Мустафа се служио истим мерама и лажним окривљивањима, па је тако исто погубио острогонског пашу са многим официрима од посаде овога града. Међу тим удовица погубљеног будимског заповедника Ибрахим-паше, сестра султанова, татарског хан, јаничарски ага па и сам мађарски усташ Текелија, које је Кара Мустафа почео да окривљује, сложили се против њега и кад им се у скоро придружи и султана Валида (мајка султанова), која му није могла да опрости насилну смрт свога зета, лако им је било уверити султана: да је смрт великог везира једино средство да и свој сопствени живот спасе. Султан пристане на то и дозволи да се жртвује велики везир, кога је он до јуче милошћу и благом обасипао. Кара Мустафа беше у то доба у Београду и занимаше се уређењем своје војске. Јаничарски ага предложи му једном да се са својим пашама посаветује и да тога ради исеку-

пи све угледније војсковође око себе. Велики везир, не слутећи зло, пристане на овај предлог и исекуи ратни савет, у који беху дошли и султанови изасланици, који су донели смртну пресуду. Кара Мустафа, у богату одељу, заузме угледно место и отпочне рад, но тек што прво питање би решено, приближи му се ага јаничарски, здере му са врата скупоцене знаке његова везирског достојанства и заште му царски мур (печат). Везир на ово пребледи и упрешаћено се обазре око себе, али се његови погледи не сустретоше са погледима учешћа и сажаљења. Видевши да нема куда пре да царски печат. За тим му се поднесе на златну јастучету самртна пресуда, у којој беше увијен свилен гајтан. Везир умоли присутне да му се дозволи да се помоли Богу. За тим клекне на свој ћилим, намести сам гајтан и замоли своје робове да га што брже удаве. После неколико тренутака беше Кара Мустафа издахнуо. Тело Кара-Мустафино буде укупано у једној цамији, коју је он сам подигао. Прича се да су Аустријанци г. 1688 извадили главу из гроба и послали је епископу Колонију у Беч, заједно са кошуљом везировом и с гајтаном у бечком варошком музеју налазе се још и данас везирова лобања, његова кошуља и гајтан, којим је удављен. Да ли је баш глава, што се налази у бечком варошком музеју, глава Кара-Мустафина, као што су београдски братрови у своје време уверавали, то је питање, о којем за сада не ћемо говорити. Протић у својој књизи помиње причу, како је глава доспела у Беч. Прича се та налази и код Хамера и код Цинкајзена. Гроб Кара-Мустафин и данас је још у београдском граду у оној тулби у парку горњег града пред конаком градекога команданта.

рему или се у лову забављао, док му се војници борили и гинули за веру, кривили су за неудаће. Јаничари стадоше захтевати да се он свргне те Сулејман III постане султан. Кад је Карло од Лотрингије добио врховно заповедништво над немачком државном силом против Француске, командовао је цареву војску у Угарској маркијон Лудвиг Баденски. Царска је војска напорце ишла за великим везиром. Већ је царски окб био у Бачкој међу Сомбором и Бечејом, на осам сахата од Петроварадина. Велики је везир са својом војском био код Илока. Тада се изроди буна међу његовим четама. Он побегне у Петроварадин, оданде у Београд и у Цариград. Кад су чете опазиле његово бегство, изабраше другог великог везира, са којим се дигосе у Цариград. Свугде у турској држави избише распре и побуне. Тако се у Београду Јеген Осман наметне за сераскира а кад га Porta хтеде да збаца те с тога посла опуномоћеника, да београдском паши однесе диплому и почасно рухо као новоименованом сераскиру, даде Јеген Осман опуномоћеника ухватити те самовољно свргне београдског Хасан-пашу са команде.

Тако су стојале ствари у том граду, кад му се царска војска приближивала циновским корацима.

Оставили смо Београд, кад је још био у хришћанским рукама и кад се први пут предао Турцима. Какав је значај имао тај град за турскога времена и како је изгледао, пре но што му опет би суђено да игра светскоисториску улогу?

Одговор на то питање није тако лак, кад човек помисли, да нам о том из оног времена не стоји на расположењу готово никакав податак. У Будиму, који је после покоренја Угарске био главни бранич Турака, седео је заповедник са везирским рангом, а Темишвар као престоница санџакбегова истоимене провинције имао је задатак, да Ердељ држи у корди. Према великом политичком и милитарном значају ова два утврђена места нестало је дакле значаја Београду, који је у току година постао био прост депб и одмориште за војске, које пролазе у Угарску. У њему је био заповедник нижега ранга и незнатан гарнизон. Па ипак је канда у њему прилично било живота. Некадашња Србија припадала је у то време многим пашалуцима, ма да територијална подела није била стална. Неки делови некадашње деспотовине припадали су у то време пашалуцима босанским, други опет пашалуцима скадарским, видинским и румелиским. Сам Београд био је дуго времена главно место у такозваном београдском пашалуку.

Свакако само слабих вести даје нам о турском

Београду онога времена гроф Херман Чернин од Худеница, који је године 1644 као велики изасланик цара Фердинанда III са великом свитом путовао у Цариград те неколико дана остао у Београду. У свом дневнику*) пише он под 8 августом ово: „У Београду сам се одмарао, подробно сам се упознао са господином кајмакамом, похвалио сам његову управу, ред и лепе салве топова и војника“. 9 августа изахао је гроф, по сопствену признању, те је свугде мало погледао. Унаоколо је наишао на лепе винограде са особитим чокоћем. По што се о начину ондашњег обрађивања лозе онако по вољи наговорио, уверава нас под 12 августом, да је ујахао у варош Београд, одстојао литургију код Фрањезаца и господина оца гвардијана на својој лађи повео на ручак.**)

Из овога, зацело неважног, описа, у којем „лепе салве“ топова и „господин отац гвардијан“ изгледају да су најважнија карактерна знамења Београда, не могу се извести никакви закључци на етнографске, социјалне, меркантилне и друге прилике Београда, по ја их при свем том наводим, не бих ли показао, за што о тадашњем Београду има тако мало података, који би се могли употребити.

О нешто више даје нам енглески путник др. Edward Brown, који је био у Београду наскоро пре но што је Београд био освојен.***) Он га хвали као велику, пуну народа трговачку варош у Србији. Улице варошке, где је највећа трговина, покривене су дрвима, тако да роба не пати ни од сунца ни од кише. Спомине као нарочиту особеност обичај, који још и данас постоји по свим турским базарима, да купац никад не улази у болту. „Осим тога сам онде“ вели Brown „видео два широка места, назидана од камена, која личе берзи или скупилишту

*) Czernin von Chudenic, Herm. Graf v. Zweite Gesandtschaftsreise nach Constantinopel in Jahre 1644. (Druck und Verlag von A. Laufrass in Neuhaus).

**) И ако овај записник није бог зна како занимљив, опет нас као Србе може интересовати факт да је гроф Чернин у околини београдској по свој прилици на данашњем топцидерском брду и околним висовима наишао на лозу, чију обраду веома хвали. Како је тада изван градских зидова у такозваном српском подграђу на Сави а и у околним селима становао чисто српски елемент, који се бавио земљорадњом па и виноделством, то је без сумње обрађивање лозе, о којем гроф Чернин са похвалом говори, заслуга српског становништва из београдског подграђа и његове околине. Гроф Чернин помиње у своме дневнику још да је вино врло добро и да је начин обрађивања лозе прилежљиво у својим списима, да се не би заборавио.

***), Brown Edward. Relations des plusieurs voyages faits en Hongrie, Servie, Bulgarie etc. traduis de l'anglais. Paris 1674

тргована, а утврђена су била са два реда стубова, који су стојали један над другим. Но та су места тако била напуњена робом, да су тим губила од свога сјаја и лепоте. Даље су ту још два друга бизистана или трговишта, где се налазе најдивније ствари, величанствене караванзерије са лепим водоскоцима и купалиштима“.

Из тога прилично мршаваг описа излази, да је Београд у време, пре но што је први пут био освојен од царске војске, по својој спољашњости био са свим турска варош. Осим тога је познато, да су у самом Београду осим насељених Турака становали и грчки, македонски и дубровачки трговци и српске занатлије а у оба подграђа, која су била ван вароши а тик уз Дунав и Саву и одељени једно од другог ненастањеним гребенима, становали су Срби и Чивути.

Варош није била јако утврђена, кад се приближавала царска војска. Осим тога је у мухамеданскога становништва владао редак страх од непријатеља, који је већ поменутих распрама и побуном, што је изазва Јеген Осман, био још повећан. Јеген се до душе упео да задржи страшливце. Узалуд. Мухамеданско се становништво разбеже на све стране. Једни пођоше к Смедереву и Нишу, други пређоше Дунав, не би ли се спасли на банатској страни, трећи најзад на лађама побегоше према Новој Оршови и Видину. Побуњенички сараскир

(Наставиће се)

Јеген Осман, који је имао врховно заповедништво над Београдом, пређе са одељењем оружаника на леву обалу дунавску па стане претити, да ће поубијати све, који усхтедну бегати. И одиста бише највећим делом посечени. Један од првих био је Хусејин паша, некадашњи заповедник у Јегри, коме је Јеген Осман својом руком одрубио главу.

Међу тим се царске чете, које су биле под заповедништвом курфирста Макса Еманујила, стадоше уз припомоћ домаћег српског становништва спремати да пређу преко Саве. Прешле су код тако зване циганске аде.

С почетка, кад су царске чете прелазиле преко Саве, слабо се одупирали Турци. Јеген Осман и мађарски усташки главар Имре Текелија побегоше ноћу у Смедерево а за тим даље у Стамбул. То је био сигнал за опште бегство и осталог мухамеданског становништва, које је најпре још попало српска подграђа на Дунаву и на Сави.

Одмах, чим су царске чете прешле, поручи курфирст градском заповеднику Оки-Алдур-Ахмету и позове га да се преда. Позив тај буде учтиво али одлучно одбијен.

Сад се царске чете стадоше уређивати да опколе Београд, а курфирст је по што по то хтео да га задобије, јер се такмичио са победоносним маркионом Баденским.

Т. Ст. Виловски

КЊИЖЕВНОСТ

ЈОШ НЕКА О СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

ПОВОДОМ РАСПРАВЕ ДРА СТЕВАНА ПАВЛОВИЋА.

(Наставак)

II

Већи део расправе Павловићеве чини други део; он је од стр. 31 до 122; тиче се рада Симина на књижевности. Овај је део још слабији но што је први, јер није ни онај одељак, у ком излаже библиографски дела Симина, тачан ни срећен, као ни онај, у ком је изложио садржај појединих умотвора песникових. О библиографији може се рећи и овде готово од речи до речи оно, што рекох раније о том његову послу у »Нашем Добу«: она није ни потпуна ни како ваља. Тако: натпис »Србијанке« сплео је тако да се не разазнаје књи-

га од књиге; »Зорици« је ставио само 81 страну, али за то је додао опис Живота Краљевића Марка, који је увезао доцније неко у једно. »Дика Црногорска« има опет 318 стр. и 4 л. Погрешно се наводе стране, а код неких и дан изласка радovima поменутих у Павловића под бр. 17, 22 и 26; у неколико погрешан је натпис и делу под бр. 27. »Сербослов« је стихотворевина а не стихотвореније. Онај спев под бр. 14 не гласи »Честитање Курбар Барјама« већ Честитање Курбал Бајрама, а такођер и 15 није »Србин — на дан и поклон... Кости Томићу Радисављевићу« већ »Србин на дар и

повлон... Кости Томићу *Радислављевићу*. »Одусовјет« не спада у год. 1842 већ 1843. У својој радњи на стр. 190 истакао сам, да ми није знана засебно штампана песма »О лицу и духу Карађорђа«; али то није сметало Павловићу, да и у овој својој преради остави, да је штампана за себе, не доказавши ничим. Првог издања »Историје Србије« не наводи, али за то не може да не спомене, да је Сима писао у »Примјерима Појетских Састава« »Тугу за завичајем из Швајцарске«, не водећи рачуна да су ти »Примјери« угледали света после његове смрти и то прилично позније (види у Библиографији Новаковића под бр. 1734, у г. 1851) и да сам му ја ту грешку, коју унесе из своје несређене радње из »Нашега Доба«, исправио у својој књизи. —

Даље нам помиње, да је Сима почео певати од 17 година *као писар*, што опет не стоји.⁷⁾ Од 17 и ја мислим, да је пропевао, али тада не беше писаром (види стр. 15 моје радње). У »Дневнику«, што је штампан у Летопису 108 натписи су само 45 песама (од 20 до 65), од којих нам је преко половине сачувано; да ли је оно 20 песама (од 1—20), чијих натписа у овом »Дневнику« нема, сачувано и штампано, ми не знамо. Да је то боље уочио Павловић, не би написао, да нам је познато само 20 од тих његових шездесет и неколико песама из млађана доба!

Библиографско причање завршује поменом о двема недовршеним песничким умотворинама: Трагедији великога Карађорђа и Оцаклији Зубановој. На стр. 94 помиње то опет, називајући обе драмама, те жали, да остају критичареву оку неприступне. Пре свега треба исправити, да није »Оцаклија Зубанова« остала *сва* неприступна. Два одломка штампана су још за живота Симина, и то први на четири а други на три године пре његове смрти, а тим отпада, да је ово пред смрт написао. Из оних објављених одломака не излази ни да је Оцаклија Зубанова драма. Критичар и онај, који хоће да пише о делима чијим, *мора* добро проценити шта пише; он не сме придевати ни уметничким делима нешто, што она нису; учини ли то, књига губи своју вредност, јер се не може њоме користити из просте бојазни, да се што погрешно не научи и не наведе.

⁷⁾ Како ли се то слаже с оним на стр. 10 и 14? Час му је писар био од 1807 час од 1808 а час од 1809. На што толике несређености?

Иза овога недоношчета библиографскога реч је о језику Милутиновићеву. То је оно исто што и у »Нашем Добу«; изменио је само нешто према мојој 128 напомени, а задржао опет једну много дубљу грешку, коју је донекле и потенцирао. Она гласи: да застрапује читаоце па и књижевнике наше (без сумње à la Павловић) од читања Симиних умотвора »кашто« такозвани провинцијалан говор. Оставио је даље и реченицу: »Та ми Бачвани, Сремци и остали Срби на југоистоку не разумемо кашто ни Бошњака, Херцеговца, Црногорца, Приморца и т. д. ма да они говоре чистим народним (у »Н. Добу« било је: »српским«) језиком, чистијим и крепчим (ове две речи додао је) но што и ми говоримо«. Како сам му био замерио за ово на стр. 120, то ме у напомени на стр. 39 хоће да увери, када наводи из »Дике Црногорске«: разбучио, те, с тога (= вредан, кадар), нестио (нехтео), коље и т. д., мислећи да су то јаки аргументи; али се у том вара, јер смеће с ума, да су тешкоће ове врсте лако савладљиве и да ће »Дику Црногорску« сваки десет пута боље разумети но »Србијанку«, ма да је у првој готово свака реченица у духу црногорскога говора. Савет Павловићев, да загледам боље у те примере, као и у умотворе Врчевића и Љубише, стигао је на жалост посве доцкан; можда да нисам тако често у њих загледао, да бих био мишљења Павловићева, али овако — не! Када сам пак прочитао оно неколико тумачења Симиних стихова из »Милоша Обилића«, престао сам се чудити, како је могао рећи да је Сима нејасан због босанско-херцеговачкога говора! Она праве утисак пишчеве површности у језику, што потврђује не само оно његово раније тумачење екавског *објед*, већ најбоље ова два стиха из трагедије »Обилића«:

„Нек' се знаде и нека се прича,
Два се цара ће су помирила“.

за које ћа вели, да су нејасна, те додаје, да није »*помирала*«?! Реч »Ртањац« у њега значи »велики брег у црноморском округу у Србији!« и т. д. и т. д.

После говора о језику забави се на причању садржаја трагедије »Обилића«. Њему је овај Симин рад час најранији посао (стр. 41), час један од првих послова (стр. 79) а час га меће међу прве умотворе (стр. 38), и ако помиње, да га је написао 1827, а »Србијанка« угледала света за читаву годину дана ра-

није! На причању садржине ове трагедије про-
бавио је од стр. 41—78, износећи читаве одељке,
које исписива данашњим правописом, у чем је
овде онде био и недоследан. Тачно износи од
стр. 78—92 разна мишљења о тој драми, а
тек од 104 износи и своје мишљење, које не
само кипти фразама, већ је прави *rôle-mêlé*.
Ту ћете наћи свега и свачега: говори вам о
реферату Св. Николајевића о Спахиници Јевти-
ћевој; дотиче се и београдских превода које-
каких романа, бацајући их неправедно на леђа
»баш реалистичким радикалима«, прича и о
Њоу и његовим бакцилама и т. д. На што
све то? Ни на што друго, но да се који та-
бак више избаци! — Није истина, да је Стеријн
»Обилић« изишао на годину дана после Сими-
на, већ Симин после Стеријна и то на девет
година доцније.

На стр. 92—94 говори о »Дици Црногор-
ској« у кратко, т. ј. исписује оно што Тома-
новић каза у »Гласу Црногорца«. О »Срби-
јанци« говори врло мало: исписује и то доста
нетачно песму »Срет« и оно што вели Вуло-
вић »на стр. 298 своје *песмице* (?). Две три
рече о »Тројебратству« и »Тројесестарству«,
па и ту начини грешке. У Тројебратству вели:
»У њој су три епске песме: *Ртањац* или *Ро-
ђење Вељка Петровића* (последње јунаштво и
смрт његова); *Бресмртац* и т. д., *Семберац*«;
а у самој ствари су ове: *Ртањац* или *рођење
Вељка Петровића*, *Бресмртац* или последње и
највеће јунаштво Вељка Петровића, и *Сембе-*

рац или врлост и надежда Бошњака. У »Тро-
јесестарству« нису на крају само *пет ситни-
јих песама*; како би се оне могле растегнути
од 75—96 стране! — Прелази тако рећи
ћутке преко мањих песама, да би застао на
»Историјама« којима посвети пет до шест ре-
дака. Осврће се по ново на језик Симин, који
му је сада »кашто до зла Бога неразумљив,
чудап, чисто смешан«. И овде Павловић губи
хронологијску везу; у опће нема хронологиј-
скога смисла; јер да га има, не би без сумње
написао, да су »Трагедија Обилић« и »Троје-
братство« штампани пре — Србијанке. Ево
шта вели на стр. 116 »А гле, каква је лепо-
та у језику, каква ли милина и снага у осе-
ћају и мисли ранијих његових песничких умо-
творца — осим »Трагедије Обилић«, која је
напред споменута — кад он још не беше по-
буњен класичком митологијом!«, па наводи
одломке из »Тројебратства«. То губљење хро-
нологијске везе и стављање радова у доба,
када нису постали, чини, да он погрешно ту-
мачи, откуда у »Србијанци« митологисање за-
хвата више маха но у другим његовим доцни-
јим делима. — Одељак овај завршује Вулови-
ћевим резонавањем у *Годишњици* на стр. 298,
345—348.

Ни овај одељак, као што се из свега ово-
га види, нема ничега новог; једино је опшир-
нији извод трагедије »Обилић«, али то имамо
и у »Нашем Добу«; има много грешака а и
пун је туђих цитата.

(Наставиће се)

Ђорђе С. Ђорђевић

Н Е М Ц И И Ф Р А Н Ц У З И

(Наставак)

VIII

Карактери нису израђени тако, да би заменили
мане у сплетке. Али су обрађени; види се, да
је писац савесно проучавао историју. Но сво-
јим јунацима није дао тон, који им пристоји.
Никад не налазећи се у сличном друштву, као
што га описује, кад на себе пази, приморан
је на разглаголства ученика риторике;* а кад
се заборави, говори простачки и грубо, као
Шваба (сваки Алзачанин разумеће нас).

У ствари сва лица у *Дон-Карлосу* чисти
су Немци; једни пероружују и расправљају, дру-

ги ричу. Хладна спекулација, емфаза страсти у
памети или животињска рика — то је у овом
делу место узбуђења и живота.

Код рикаваца лица Дон Карлос је најму-
дрији. Одмах после приступа он улази у ста-
ње несвесности и у томе се држи непрестано.
Навешћемо само два његова наступа.

У другој сцени другога чина добије авди-
јенцију код свог оца, краља шпањолскога. Чим
је сам с њим, он пада пред њим на колена:
»... Дајте ми руку, оче. — О срећни дане!«
Као што нам каже, тренут је свечан: »Све
небо спушта се са војскама радосних анђела;
пун узбуђења трисвети посматра ову велику и

*) Ово признаје он сам у једном писму Гету (од 18 нов.

www.srebrena.com

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

сцену! — »Оче!... Помирење!« и он понавља овај крик неколико пута. Приметите, да између оца и сина још влада само нека хладноћа; слушајући инфанта, човек би мислио, да је ту смртна мржња. Али ма он колико викао, публика не разуме, зашто се толико жести, пре но што су се непријатељска чувства заиста дохватила.

Међу тим краљ не ће да овог младог занесењака постави за губернатора у Бриселу. Његови разлози тако су мудри, да мораш да станеш на његову страну. Мислиш о оном што он вели: »Дон-Карлосе, ти говориш као да сањаш. Сувише ти је жива крв што ти у жилама ври«. Па каже још. »Ти би само разоравао!« — »Ах! дај ми, оче, да што разорим!« Ево шта одговара Дон Карлос; па се чуди, што му отац не да Нидерландију, да се њом игра као сиграчком!

Друга криза. Карлос је сам са принцесом. У прве је збуњен, као ђак, кад остане сам са професоровом ћерком. »Принцесо, опростите, принцесо... ја... нашао сам отворену предњу собу. — *Принцеса*: Је ли можно? А мени се чини, да сам је баш ја затворила! — *Карлос*: Вама се то само чини! Само вам се чини!... али зацело се варате. *Да сте је хтели затворити*, да, то допуштам; али затво-

рили! Затворили! не, зацело не!« — Баш нема среће овај јадни младић! Али на што постављати? Остављамо читаоцу да он сам постави ову комичну сцену а уверени смо, да ће из ње и сам извести закључке, које бисмо му ми изнели.

Међу ове разуздане говоре умеће писац, кад год само може, обичне риторске фразе, Навешћу само једну, која ће, надам се, разрешити нас од потребе да наводимо других. То је место, где принцеса Еболи разлаже своје мисли о љубави. Ова млада девица учи нас, уз друге лепе ствари, да »дражесна армија душа — *један пољубац — опојне сласти*, узвишена и небеска мађија лепоте, нису друго, до ли сестринске боје једног зрака, листови *само једног цвета*«.

У свима овим сценама нема ни једне речи, која не би одавала потпуно непознавање бурне страсти. Све се осећа на професора, који се са два живота празна и једнолика напреже, да себи замисли љубав отмене даме и енергију јунака.

Личности перораторске не ће боље одолевати озбиљну испиту, него ли рикавци. Не ћемо претресати ни Позине шупље теорије, ни чудно лелујање Филипа II.

(Свршиће се)

К О В Ч Е Ж И Њ А

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Српска краљевска академија. *Први основи словенске књижевности* међу балканским Словенима. **Легенда о Владимиру и Косари**. Културно-историјске студије *Стојана Новаковића*. У Београду, штампано у држ. штампарији краљевине Србије. 1893. стр. VIII+299. — Пролетне године нам је вредни књижевник и историчар наш Ст. Новаковић изнео доста занимљива и важна научна градива о књижевној и културној прошлости нашој. То је градиво обилато, као што се то и иначе може рећи за рад Новаковићев, не узимајући општро на око где које омашке у критичној тачности и спољашњем излагању. Његов рад нам је не толико оригинално-стваралачки, колико највише систематско-конгестиван. А и то је неизмерно много принело познавању и проучавању наше историје књижевности и историје културне и политичне, кад узмемо особито на ум тешкоће и оскудна средства око скупљања и критичног проматрања и сређивања извора, који с тим стоје у свези. То је узрок и томе, што још немамо систематски написану историју наше књижевности. Ове културно-историске студије могу пружити веома много помоћи ономе, који буде с временом писац исцрпну историју наше

књижевности. Цео овај опсежан материјал подељен је у: приступ (стр. 1—11), у којем нам износи писац опће погледе на културно стање како свију Словена тако нарочито Срба у оно доба, кад се доселили на балканско полуострво; даље културни значај хришћанства међу Словенима. Пренос словенске књижевности на балканско полуострво год. 886—888 почетак је правом националном животу југословенском на балканском полуострву. Напомиње и истиче хришћанску легенду о Владимиру и Косари као најстарији уметвен производ нашега народа на балканском полуострву. Задатак овим студијама јесте: »да покажу где је основан први расадник словенске писмености на балканском полуострву и којим је редом обузео српске земље«. После приступа као опћег увода израда самога предузетог градива подељена је на *осам одељака*: *први* (стр. 13—49) садржи опис и погледе на етнографско стање балканскога полуострва у X веку. Опширно се писац забавља културном узајмицом међу Словенима и туранским Бугарима; а тако исто додирује и одношаје са Грцима. За тим говори о Арбанасима и њиховим стаништима у X веку. Садашња топографска терминологија Епира и Арбаније као доказ томе, да су то биле словенске

земље у X веку У другом одељку (стр. 50—88) се говори о радњи св. Климента и о арбанаско-спирским словенима. Овај је одељак занимљив са књижевно-историског гледишта наше старије књижевности. Нарочито је реч о радњи Тирила и Методија по најновијим критичним испитивањима и о раним погрешним мислима о томе. Тачно нам писац износи рад св. Климента, земљиште радње му и где је била његова епископија. Трећи одељак (стр. 89—117) говори о сличностима и везама међу земљиштем радње св. Методија и св. Климента, његова ученика; о етнографским особинама словенских племена у јужном Илирику (Арбанији) као могућном узроку, што се тамо основао први расадник словенске књижевности; о вези међу св. Климентом и св. Методијем; о дијалектичној сродности међу југозападним крајевима балканског полуострва и Вел. Моравском; о почецима читања српско-словенскога и бугарско-словенскога; о победи и превласти грчког византизма с почетка XI века. У одељку четвртм (стр. 118—154) говори се доста исцрпно о томе, како су постала средишта и књижевно-народносни типови српски и бугарски. Овај је одељак и по градиву и по изради најзанимљивији. Ту се говори о изналаску Кирилице и о потпуној јој превази у XI веку; даље: о утецају поделе цркве на источну и западну, о покрштавању Срба; о Охриду, Драчу и Зети као најважнијим позицијама књижевно-културне заједнице српске; о оснивању бугарске јерархије; о српском типу у Рашкој; о гоњењу словенске књиге у подручју римске цркве; о томе како се српски и бугарски тип црпи од хрватскога; о изради правила српско-словенске редакције; о Маринјинском јеванђељу, скадарским одломцима, о зони старо-словенској, српско-словенској и бугарско-словенској на балканском полуострву; и о опадању глаголице. Пети одељак (стр. 155 до 181) је чисто књижевно-историски и говори о испосницима и светитељима, као првом плоду нове хришћанске про свете. Говори о најстаријим светитељима балканских Словена: Јовану Рилском, Јоакиму Сарандапорском, Гаврилу Лесновском, Прохору Писичком; о њиховим легендама; о почетку манастира; и о народној књижевности као јемству независности балканских Словена. Шести одељак (стр. 182 до 217) говори о св. Јовану Владимиру, кнезу ветском, и о књижевном стању у Зети X и XI века; за тим о старини књиге словенске у Зети; о значају и главној тенденцији хронике попа Дукљанина и о њезиним досадашњим критичарима; о причама и легендама, о Владимиру како у хроничи Дукљаниновој тако и иначе; о папској борби против словенске књиге у Хрватској и нападајима на слов. књижевност у Зети и у Босни; о наватку књижевне радње у Зети и о преносу српског државног и просветног средишта у Рашку. Седми одељак (стр. 218—237) је специјално посвећен легендарним предањима о св. Јовану Владимиру. Помен Косаре на Церу (у доњем Подрињу). Опис Владимировог манастира код Елбасана. Осми одељак (стр. 238—284) говори о елбасанским штампаним легендама и служби св. Јовану Владимиру; о покрету и буђењу хришћанске књижевности на бал-

канском полуострву у XVII и XVIII веку. Ту је превод текста житија и помена светитељева. Сем тога у овој књизи има обилно података и мишљења како пишчевих тако и других о појединим писменим и традиционалним фактима о књижевно-културном стању Словена и Срба (на по се) на балканском полуострву од њихова досељења па све до свршетка XVIII века. Посао је марљиво и занимљиво израђен. Спољашњи је облик по језику и стилу већином правилан и zgodан, по на стилу и структурама се опажа знатно старија жица, коју иначе налазимо на стилу Новаковићеву, поред свег тога, што хоће да је писац зачини пуноћом и ритмичном еуфонијом. Местимице се сретало са не баш одабраним речима и мало тешким, рогобатним слогом. Учинићемо само неке граматичне и стилистичне примедбе; ићи ћемо редом. Свугде видимо да је написано *нећу*, а треба *не ћу* (овде нема места да доказујемо поједине своје тврдње); исто тако *нисам*, а треба по ист. разреду *несам*, *ниси* итд.; реч *предео* не одговара духу нашег језика, већ ваља употребљавати *крај*; израз *у томе погледу* (стр. 5) германизам је; реч *количество* неје добра, и ваља је замењивати речју: *прилика*, или другом којом; савез *пошто* у значењу темпоралном и каузалном неје српски, а ваља писати иначе *по што*; место тога ваља употребљавати: *кад*, *како* и *сл.*; адј. *сигуран* неје српски, за то га ваља избегавати у књижевном језику, а место њега употребљавати *обезбеђен*, *безбедан*, *без бриге*, *ни бриге* и *сл.*; израз *без прегоњења* је нов = *без претеривања*; израз *кадар сам* неје српски, а може се скоро у свима случајевима заменити облицима гл. *моћи*; *поврх* ваља писати боље одвојено *по врх* (ср. по крај, по сред, у крај, на крај etc.), за разлику од *испред*, *испод*, јер се код првих неје сложеница потпуно довршила и први предлог само додаје значење своје значењу другог предлога, док се код других значење другог предлога преиначује према значењу првога и падеж се слаже по првом предлогу, а код оних по другом (ср. *Даничић*: Синтакса и *Бошковић*: Извод из срп. грам.: наука о предловима); м. *утицати* ваља *утецати*; м. *добитцима* ваља *добитцима*, на стр. 121 читамо: кнез моравски Рагислав и панонски Коцељ, *којиш се старањем* итд. — то неје правилно српски, већ *чијим се старањем* etc; м. *васпоставити* ваља писати *установити*; м. *светитељевог* ваља *светитељева*; м. *преузносити* доста је само *узносити*; м. *разливати* ваља *разлевати*; м. *осуgurати* треба *обезбедити*; м. *временом* ваља писати и говорити *с временом*; гл. *осујетити* неје српски, с тога би га ваљало заменити zgodним српским глаголом: *истацити*, *уништити*; адј. *властит* уз посесиван прономен = *sein eigen* etc. неје српски, и не треба уз исти прономен мењати више ништа или пак наш придев *рођени*. Толико смо имали у главном да опазимо о језику и стилу; остало је ситно и незначитно. На крају књиге од стр. 285—299 има стварни регистар. Књига је и по својој спољашњој форми лепа и прикладна. По свему реченоме ово значајно дело препоручујемо најтоплије свакоме, а особито људима стручњацима, који се баве тим послом.

А. П.

САДРЖАЈ: Песништво: У шуми III. Стара љубав. На растанку. Срећа и људи. Вечити муж. — Поука: Кушштаја. О прошлости Београда. — Књижевност: Још нека о Сими Милутиновићу. Немци и Французи. Ковчежић: Књижевни прикази.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожина у Београду.

Издаје књижарница Луке Јоцића.

Срп. штампарија дра Св. Милетића.